

رفتارهای مطلوب اجتماعی و ایثارگری در شهروندان اصفهانی

آرمیتا نوئین، دانشجوی دکتری روان‌شناسی دانشگاه اصفهان*
محمدباقر کجیاف، دانشیار گروه روان‌شناسی دانشگاه اصفهان
مهرنوش فرودستان، دانشجوی دکتری روان‌شناسی دانشگاه اصفهان

چکیده

این پژوهش، به بررسی رفتار مطلوب اجتماعی و استدلال اخلاقی ایثارگران (جانبازان و آزادگان) هشت سال دفاع مقدس و دیگر شهروندان اصفهانی می‌پردازد. جامعه آماری این پژوهش شامل ایثارگران (جانبازان و آزادگان) هشت سال دفاع مقدس و دیگر شهروندان اصفهانی در سال ۱۳۸۸ بوده است. برای انجام این پژوهش با استفاده از شیوه نمونه‌گیری تصادفی ساده ۸۰ نفر از شهروندان ۲۰ سال به بالا در شهر اصفهان گزینش شدند. چهل نفر از این شهروندان را ایثارگران هشت سال دفاع مقدس (۲۰ نفر آزاده و ۲۰ نفر جانباز) و ۴۰ نفر دیگر را شهروندان دیگر در شهر اصفهان تشکیل دادند. نمونه آماری این پژوهش با استفاده از آزمون استدلال اخلاقی کلبِرگ که شامل سه داستان است و هرکدام از این داستان‌ها معماهای اخلاقی را مطرح می‌کند و همچنین، آزمون رفتارهای مطلوب اجتماعی که شامل ۱۴ سؤال پژوهشگر ساخته، ارزیابی شدند. داده‌های حاصل از این ارزیابی‌ها به وسیله نرم‌افزار SPSS ویرایش ۱۶ و با استفاده از آزمون‌های همبستگی و تحلیل کواریانس بررسی شد. نتایج نشان داد که میان سطح استدلال اخلاقی و میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی همبستگی معناداری وجود دارد ($r = 0/73$ و $p = 0/001$). همچنین، سطح استدلال اخلاقی و میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی در ایثارگران (جانبازان و آزادگان) هشت سال دفاع مقدس از دیگر شهروندان اصفهانی به طور معنی‌داری بالاتر است ($p = 0/001$)، اما مقایسه سطح استدلال اخلاقی و رفتارهای مطلوب اجتماعی در دو گروه جانبازان و آزادگان هشت سال دفاع مقدس با یکدیگر معنی‌دار نیست ($p = 0/93$ و $p = 0/126$). استدلال اخلاقی جامعه پسند در نظریه کلبِرگ نشان‌دهنده رابطه اخلاق و رفتار اجتماعی مطلوب است.

واژه‌های کلیدی: استدلال اخلاقی، رفتارهای مطلوب اجتماعی، ایثارگران، آزاده، جانباز، کلبِرگ.

مقدمه

شده است، اما تاریخ جز هشت سال دفاع جانانه ایرانیان هیچ‌گاه رشادت ملتی را به یاد ندارد که از مرزهای میهن و اقتدار مذهبی‌اش چنین دفاع کند و لحظه‌ای از این آرمان کوتاه نیاید (سلمانی، ۱۳۸۷)؛ دفاعی که در بطن خود سطوح بالای استدلال اخلاقی و رفتارهای مطلوب را نه تنها در واژه، که در عمل به نمایش گذاشته است.

شرح و بیان مسأله

انسان‌ها به شکل گروهی زندگی می‌کنند و از طریق همکاری با یکدیگر به منافع بسیاری دست می‌یابند. از آنجا که محیط زندگی خطرناک و غیر قابل پیش‌بینی است، همکاری و تعاون برای بقا بسیار ارزشمند است (هاینده^۴، ۲۰۰۱). در واقع، حیات مادی و معنوی هر جامعه‌ای به وجود افرادی که دارای ارزش‌های اخلاقی درونی شده هستند و در جهت خدمت‌رسانی به افراد جامعه عمل می‌کنند، وابسته است. افراد با ثباتی که کمتر تحت تأثیر موقعیت‌ها و شرایط قرار می‌گیرند؛ بیشتر با توجه به معیارها و ارزش‌های اخلاقی خود عمل می‌کنند و از احساس مسئولیت مشترک^۵ بالایی برخوردارند (اسچوارتز^۶، ۱۹۷۶). مسئولیت مشترک، رفتاری مفید، حمایت‌کننده و یاری‌بخش برای افراد یا گروه‌هاست که بر اساس احساس تعهد استوار (تومه^۷، ۱۹۹۹؛ اسچوارتز، ۱۹۹۴) و شامل جنبه‌های مختلف اخلاقی، عملی و در نظر گرفتن پیامدهای یک عمل می‌شود. انسان هنگامی مسئولانه برخورد می‌کند که با توجه به دیدگاه‌های اخلاقی عمل نماید و بپذیرد که مسئول پیامدهای اعمال خویش است (آوهاگن^۸، ۲۰۰۱). مسئولیت مشترک بر پایه علاقه به دیگران استوار و با تعالی فردی مرتبط است. در چنین شرایطی گرایش‌های فردی تقریباً نادیده گرفته

نقطه مشترک استدلال اخلاقی و رفتار مطلوب اجتماعی "خود را به جای دیگران گذاشتن" است. در این زمینه چهار جنبه مشخص از یکدیگر متمایز می‌شوند که شامل خود را به جای دیگران گذاشتن از نظر ادراکی، اجتماعی و عاطفی است. علاوه بر این، سه مورد استدلال اخلاقی نیز به عنوان یک معیار ادراکی در این زمینه اضافه می‌شود. توجه به دیگران، مسئولیت اجتماعی و همدلی را می‌توان توجه زیاد به مسائل دیگران در مقایسه با مسائل خود تلقی کرد. پژوهش‌ها نشان می‌دهد افرادی که اقدام به کمک‌رسانی می‌کنند، از معیارهای کنترل درونی^۱ بالاتری برخوردارند و برای تعهدات اخلاقی ارزش بیشتری قائلند (املر^۲، ۱۹۷۴).

جنگ و رفتار تهاجمی در میان همه ملل، پدیده‌ای مطرود و مردود است اما دفاع در میان همه ملت‌ها پدیده‌ای مقدس و باارزش است. این مفهوم پیش از آنکه بازگوکننده حقایق ظاهری جنگ باشد، به هویت جنگ اشاره دارد (بیرهوف^۳، ۱۹۸۴).

دفاع از سرزمین، عقاید و معیارهای اخلاقی درونی شده از لحاظ اجتماعی مطلوب است و فرد انجام‌دهنده این‌گونه رفتارهای مطلوب اجتماعی به واسطه معیارهای اخلاقی درونی شده جامعه پسند، با از خودگذشتگی خود به این رفتارها دست می‌زند (درخشان، ۱۳۸۷).

ایثار به معنی برگزیدن، عطا کردن و خواسته‌های دیگران را بر خواسته‌های خود مقدم داشتن و منفعت غیر را بر منفعت خود مقدم داشتن است (سیادت، ۱۳۸۷).

ایثارگری مانند مسئولیت اجتماعی، از معیارهای درونی سرچشمه می‌گیرد و از همدلی ناشی می‌شود. در طول تاریخ، ایثارگران بسیاری از کیان مملکت دفاع کرده‌اند و جانبازی‌های فراوانی برای دفاع از میهن انجام

⁴ hinde

⁵ solidarity

⁶ schwartz

⁷ thome

⁸ Auhagen

¹ Inner control

² emler

³ bierhuf

بسیاری از طبقه‌بندی‌های رفتاری، از جمله فداکاری، گرایش‌های توأم با همدلی^۴ مشارکت، حمایت، نجات‌دادن و همکاری را در بر می‌گیرد (گر و سک^۵، ۱۹۷۰). هدف از انجام این پژوهش، بررسی میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی و سطوح استدلال اخلاقی دو گروه ایثارگران هشت سال دفاع مقدس و دیگر شهروندان جامعه است. در زمینه رفتار مطلوب اجتماعی و سطوح استدلال اخلاقی پژوهش‌های متعددی البته به شکل جداگانه و بدون سنجش همزمان این دو عامل انجام شده و شایان ذکر است که پژوهش‌های چندانی در میان ایثارگران هشت سال دفاع مقدس گزارش نشده است. در ذیل به برخی از این پژوهش‌ها اشاره می‌شود.

چهارچوب نظری پژوهش

اکثر پژوهش‌ها در زمینه رفتارهای مطلوب اجتماعی در دهه ۶۰ و ۷۰ میلادی انجام گرفته است. رفتارهای مطلوب اجتماعی در میان کشورها به میزان گسترده‌ای با یکدیگر متفاوت است. این مطلب بیانگر آن است که در زمینه رفتارهای مطلوب اجتماعی تفاوت عظیم هنجارهای فرهنگی وجود دارد. در همین راستا، مقایسه‌ای که بین شهرهای برلین^۶، بولوگان^۷ و ورشو^۸ صورت گرفت، تفاوت‌های هنجارهای فرهنگی را در استدلال‌های اخلاقی جامعه پسند در میان بچه‌های ۶-۱۲ ساله آشکار ساخت (بنی‌فاطمی، ۱۳۸۷). در پژوهشی در مورد نجات‌دهندگان قوم یهود پس از جنگ جهانی، نجات‌دهندگان با گروهی که نه تنها در نجات دادن دیگران کمکی نکرده بودند، بلکه به آنان آسیب هم زده بودند، مقایسه شدند. نتایج نشان داد که هر دو گروه از نظر مشخصاتی مانند: سن و سال و موقعیت اجتماعی

می‌شود و بر انجام تعهدات اخلاقی تأکید می‌شود (مونتارا^۱، ۲۰۰۱). در روان‌شناسی، نخستین بار پیاژه^۲ واژه مسؤولیت در مورد رشد اخلاقی را به کار برد (پیاژه، ۱۹۳۲). به کار بردن واژه مسؤولیت در مورد رشد اخلاقی بعدها توسط کلبگ دنبال شد. البته پیاژه (۱۹۳۲) و کلبگ (۱۹۸۴) بین سطوح ابتدایی و پیشرفته‌تر استدلال اخلاقی فرق می‌گذاشتند. کلبگ به توصیف سه سطح استدلال اخلاقی می‌پردازد که شامل یک رشته از استدلال‌هایی است که به تدریج رشد کرده و تعالی می‌یابند. کلبگ معتقد بود که در پایین‌ترین و ابتدایی‌ترین سطح رشد اخلاقی، پیامدهای یک عمل باعث ارزیابی آن به عنوان عمل خوب یا بد می‌شود. سطح میانی رشد اخلاقی با وفاداری نسبت به نظم اجتماعی معیار اخلاقی بودن همراه است و در بالاترین سطح قضاوت اخلاقی موازین کلی (قوانین جهانی) و توجه به رفتارهای مطلوب اجتماعی که از ۱۱ سالگی شروع به شکل‌گیری کرده است، کامل می‌شود. در این مرحله است که کلبگ اصطلاح استدلال اخلاقی جامعه پسند را به کار می‌برد (فیبس^۳، ۱۹۹۴). استدلال اخلاقی جامعه پسند بر پایه اندیشه‌هایی استوار است که از بحران‌های فرضی اخلاقی سرچشمه می‌گیرد و شخص در کشاکش آن با تکلیفی‌ها دارای این حق انتخاب است که اقدام به کمک‌رسانی کند یا از ارائه کمک خودداری نماید. کمک کردن در این شرایط فرد را وارد دامنه‌ای از رفتارها می‌کند که از خودخواهی و توجه به خود دور شده، متوجه دیگران است. فرد رفتاری انجام می‌دهد که گرچه باعث ضرر زدن به خود می‌شود، اما از لحاظ اجتماعی مطلوب بوده و برای بقای جامعه مورد نیاز است. از این نوع رفتار با عنوان «رفتارهای مطلوب اجتماعی» یاد می‌شود. رفتارهای مطلوب اجتماعی

⁴ empathy

⁵ Grusec

⁶ berlin

⁷ bologan

⁸ versho

¹ montara

² piaget

³ fibes

رفتارهای مطلوب اجتماعی نیز ۰/۲۸ است. همچنین، سطح استدلال اخلاقی ارتباط مثبتی با رفتارهای مطلوب اجتماعی داشت و نتایج نشان داد که رشد اخلاقی به ایجاد سخاوت در کودکان می‌انجامد (براون^۳، ۱۹۷۴).

پژوهش دیگری که در زمینه سطح استدلال اخلاقی و رفتارهای مطلوب اجتماعی انجام شد، نشان داد که سطوح استدلال‌های اخلاقی و رفتارهای مطلوب اجتماعی دارای همبستگی مثبت بودند ($r=0.30/0$). استدلال مبتنی بر اصالت خوشی و لذت، با این قبیل رفتارها همبستگی منفی داشت ($r=-0.28/0$). این نتایج و نیز نتایج بررسی‌های دیگر که گروه کارلو^۴ (۱۹۹۶) بر روی نوجوانان برزیلی انجام دادند؛ نشان می‌دهد که سطوح بالاتر استدلال در مورد تضادهای اخلاقی جامعه پسند با افزایش رفتارهای مطلوب اجتماعی همراه است. رفتارهای تهاجمی و رفتارهای مطلوب اجتماعی اغلب با یکدیگر منافات دارند (بانک^۵، ۱۹۹۰).

فریدریچ^۶ (۲۰۰۷) در پژوهشی به بررسی تأثیر افزایش استفاده از برنامه‌های تلویزیونی با محتوای مطلوب اجتماعی، بر افزایش بروز محتوای مطلوب اجتماعی در رفتار بین فردی، تصویر سازی ذهنی و خود مدیریتی در یک محیط طبیعی پرداخت. در این مطالعه این موضوع بررسی شد که کدام یک از شرایط بیشتر می‌تواند در رفتار کودکان ضعیف شهری مؤثرتر باشد. نتایج پژوهش او نشان داد که وقتی کودکان فیلم‌هایی با محتوای رفتار اجتماعی مطلوب را تماشا می‌کنند و سپس با آموزش‌های مرتبط قرار گرفته، اقدام به تمرین، نام‌گذاری شفاهی رفتار و ایفای نقش رفتارهای مناسب می‌پردازند، بسیار مؤثرتر از زمانی است که تنها یکی از این مراحل را انجام دهند.

یکسان بودند، اما در ویژگی‌های دیگر با یکدیگر تفاوت داشتند. نجات دهندگان، خود اندیشی و نیکخواهی بیشتری نشان می‌دادند. بر رعایت قوانین و مقررات اخلاقی تأکید بیشتری داشتند و اهمیت بیشتری برای مسؤلیت فردی قائل بودند. کمک کردن نشان‌دهنده اصول اخلاقی است که این افراد آن را ارزشمند و معتبر می‌شناختند. این افراد مسؤلیت اجتماعی^۱ بیشتری از خود نشان می‌دادند و بیان می‌کردند که وقتی افراد دیگری در پیرامون آنها ناراحت هستند، آنها نمی‌توانند احساس خوبی داشته‌باشند. نجات دهندگان انسان‌های توانایی هستند که قادرند برنامه‌ریزی کرده، آن برنامه‌ها را اجرا کنند و پیامدهای اعمال خویش را بپذیرند. آنان، اعتقاد بیشتری به توانایی‌های خود در زمینه کنترل محیط خویش داشتند و در گذشته کارهای مثبت بیشتری انجام داده بودند که از آنها احساس غرور می‌کردند. مردم به منجیان احترام می‌گذاشتند و آنان را تأیید می‌کردند. پس از جنگ هم نجات‌دهندگان بیشتر به کارهای گروهی می‌پرداختند. این امر بیانگر تداوم ارزش‌های متعهدانه آنان، علاقه و توجه به دیگران و احساس مسؤلیتی است که انگیزه فعالیت‌های مثبت اجتماعی بود. افراد نودوست در نسخه آلمانی معیار مسؤلیت اجتماعی که برکوینز^۲ (۱۹۶۴) تهیه کرد، امتیاز بیشتری به دست آوردند و اهداف خودخواهانه و خصومت‌آمیز کمتری داشتند. بازنگری پژوهش‌های انجام شده در زمینه رابطه بین خود را به جای دیگران گذاشتن و رفتارهای مطلوب اجتماعی در کودکان بیانگر نتایج قابل توجهی است؛ برای مثال: همبستگی قابل توجه و معتبری بین خود را به جای دیگران گذاشتن از نظر ادراکی و رفتارهای مطلوب اجتماعی وجود دارد. در این زمینه، میانگین همبستگی موجود حدود ۰/۲۸ گزارش شده است. رابطه بین خود را به جای دیگران گذاشتن از نظر اجتماعی و

³ brown

⁴ carlo

⁵ bunk

⁶ friedrich

¹ Social responsibility

² berkuitz

تینی مالتی^۴ و همکاران (۲۰۰۹) در پژوهشی به بررسی همدلی، انگیزش اخلاقی و رفتارهای مطلوب اجتماعی در گروهی از کودکان هشت ساله پرداختند. این پژوهشگران در دو مطالعه به اندازه‌گیری رفتارهای مطلوب اجتماعی در کودکان و همچنین، بررسی نظر خود کودک و اطرافیان او در باره همدلی پرداختند. انگیزش اخلاقی به وسیله مشخصات هیجانی و قضاوت اخلاقی ارزیابی شد. نتایج نشان داد که رفتار مطلوب اجتماعی با همدلی همبستگی مثبت دارد. با افزایش همدلی، میزان رفتارهای فرا اجتماعی نیز افزایش می‌یابد. همچنین، نتایج نشان می‌دهد که انگیزش اخلاقی و همدلی به طور غیر مستقیم با رفتارهای فرا اجتماعی مرتبط بودند.

کارلو^۵ (۲۰۱۰)، در پژوهشی به بررسی یک پرسش پرداخت. شناخت یا احساسات، شناخت‌ها و هیجان‌های اخلاقی کدام یک عامل پیش‌بینی‌کننده مهم رفتارهای مطلوب اجتماعی و رفتارهای پرخاشگرانه هستند. در این پژوهش به یک مناظره همیشگی درباره نقش شناخت‌های اخلاق اجتماعی و هیجان‌های اجتماعی در تحول اخلاق پرداخته شد. این مطالعه، یک مطالعه کوتاه مدت طولی بود. همدردی، استدلال اخلاقی مطلوب اجتماعی، رفتارهای مطلوب اجتماعی و پرخاشگری در بالغان بررسی شد. شرکت کنندگان در این پژوهش ۴۸۹ نفر دانش‌آموز در مدارس دولتی و خصوصی بودند. نتایج حاصل از تحلیل واریانس نشان داد که استدلال اخلاقی و هیجان‌ها با رفتارهای اجتماعی مطلوب و پرخاشگری مرتبط هستند.

گریت مایر (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان «تأثیرات بازی‌های مطلوب اجتماعی بر رفتار مطلوب اجتماعی» به بررسی این دسته از بازی‌ها پرداخت. نتایج پژوهش او نشان می‌دهد همان‌گونه که بازی‌های با محتوای

آیزنبرگ^۱ (۲۰۰۷)، در پژوهشی به بررسی ارتباط استدلال اخلاقی با محتوای نועدوستی و هوش پرداخت. در این پژوهش ۷۲ نفر دانش‌آموز ۹، ۱۱ و ۱۲ ساله توسط چهار داستان با محتوای استدلال اخلاقی مطلوب اجتماعی و یک پرسشنامه نگرش‌سنج همراه با نועدوستی و آزمون هوش ارزیابی شدند. پس از کنترل تأثیرات سن، نتایج نشان داد که مرحله استدلال اخلاقی مطلوب اجتماعی به صورت مثبت و کامل، با هوش و به صورت متوسط با نועدوستی همبستگی دارد.

کارلو و همکاران (۲۰۰۸) در پژوهشی دیگر به بررسی نועدوستی پرداختند. سؤال اصلی مورد نظر آنها این بود که: آیا همدلی باعث افزایش رفتارهای اجتماعی مطلوب می‌شود؟ نتایج نشان داد همدلی در فراخوانی نیاز برای کاهش درد در قربانی مؤثر است که این امر در واقع با انگیزه درونی فرار از درد در خود فرد مرتبط است.

راتن^۲ (۲۰۰۸) در پژوهشی به بررسی زمینه‌های رفتار مطلوب اجتماعی و رفتار ضد اجتماعی در بین بازیکنان فوتبال پرداخت. نتایج این پژوهش نشان داد که رفتار حمایتی مربی در تیم نسبت به بازیکنان، استدلال اخلاقی مناسب بازیکنان تیم، تأکید بر بازی‌های جوانمردانه، در کاهش رفتارهای پرخاشگری و افزایش رفتارهای مطلوب اجتماعی و بازی‌های جوانمردانه در تیم مؤثر است.

گریت مایر^۳ (۲۰۰۸)، در پژوهشی به بررسی تأثیرات موسیقی با اشعار مطلوب اجتماعی بر رفتار، عاطفه و افکار محتوای اجتماعی مطلوب پرداخت. نتایج پژوهش او نشان داد خواندن و شنیدن موسیقی با محتوای مطلوب اجتماعی در تجلی مفاهیم مطلوب اجتماعی در رفتار، عاطفه و افکار افراد مؤثر است.

¹ Eisenberg

² Rutten

³ Greitemeyer

⁴ Tina Malti

⁵ Carlo

بر خط در بین سایت‌های ارتباطی اجتماعی مانند فیس بوک و ... مرتبط است.

نورالله محمدی نیز در سال ۱۳۷۳ به بررسی تحول اخلاقی و دیگر دوستی در نوجوانان سرآمد و عادی پرداخت. در این راستا، به منظور بررسی تأثیرات هوش موقعیت، روابط انسانی و تحول اخلاقی بر گرایش دیگر دوستی، از بین دو نوع جامعه تحقیق دانش‌آموزان دوم راهنمایی، اول و سوم دبیرستان مدارس دولتی و سازمان استعدادهای درخشان در تهران، دو گروه دانش‌آموز عادی (۱۲۰ نفر: ۶۰ دختر و ۶۰ پسر) و سرآمد (۱۲۰ نفر: ۶۰ دختر و ۶۰ پسر) به‌طور تصادفی انتخاب گردیده‌اند. در این پژوهش از ابزارهایی، چون فرم "ب" از مقیاس "دو" آزمون هوش کتل و فرم "ب" آزمون تحول اخلاقی "ما" استفاده شده است. با این همه، این پژوهش به نتایج زیرمتهی گردید: گونه‌های مختلف موقعیت‌ها که مستلزم نوع خاص از دیگر دوستی است، بر سطح گرایش دیگر دوستی اثر معناداری دارند ($p < 0/01$). جهت‌گیری‌های روابط انسانی، گرایش دیگر دوستی را به طور معنادار تغییر می‌دهند ($p < 0/05$) و سرآمدها در مقایسه با افراد عادی از لحاظ کمک‌دهی به دیگران؛ یعنی دیگر دوستی وضع برتری دارند. این وضع، تنها بین پسران سرآمد و عادی اول دبیرستان در حد معناداری واقع شده است.

غلامحسین مکتبی (۱۳۷۵) در پژوهشی به بررسی تحول اخلاقی و نوع دوستی بین دانشجویان دختر و پسر تیزهوش و مستعد پرداخت. بدین منظور، ۳۶۲ آزمودنی در گروه‌های آزمایشی علوم ریاضی، علوم انسانی و علوم تجربی، به‌طور تصادفی از دانشگاه‌های امیرکبیر، صنعتی شریف، علامه طباطبایی و علوم پزشکی شهید بهشتی انتخاب شدند. در این پژوهش به منظور دستیابی به داده‌های مورد نظر، از ابزارهایی نظیر آزمون هوشی "و.ام.تی.ای" از "آزه‌ای" به منظور سنجش هوشی و فرم

پرخاشگری و خشونت در شروع و ادامه رفتارهای ضد اجتماعی و کاهش رفتارهای مطلوب اجتماعی مؤثر است، شرکت در بازی‌های با محتوای مطلوب اجتماعی نیز در شکل‌گیری افکار و رفتارهای مطلوب اجتماعی مؤثر است.

راو^۱ (۲۰۱۰)، در پژوهشی به بررسی درجه رفتار مطلوب اجتماعی و تأثیرات زمان اتفاق افتادن زلزله پرداخت. نتایج نشان داد که درجه رفتار مطلوب اجتماعی هنگام وقوع نسبت به آسیب‌دیدگان زلزله افزایش می‌یابد، اما با گذشت زمان کاهش می‌یابد.

ماستن^۲ (۲۰۱۰) در پژوهشی به بررسی ارزیابی توسط FMRI برای ارزیابی هم‌مدلی اجتماعی و رفتار مطلوب اجتماعی پرداخت. در این پژوهش، فعالیت نورونی در هنگام هم‌مدلی برای حذف اجتماعی و ارزیابی چگونگی هم‌مدلی بررسی شد. فعالیت‌های نورونی در زمینه تأیید هم‌بستگی هم‌مدلی با رفتارهای اجتماعی مطلوب ارزیابی شد. هنگام انجام FMRI، شرکت‌کنندگان، شخصی که توسط دو نفر دیگر مورد آزار قرار می‌گرفت، مشاهده می‌کردند. سپس ایمیل‌هایی به هر کدام از افراد فرستاده می‌شد. محتوای مطلوب اجتماعی ایمیل‌ها تحلیل شد. نتایج نشان داد که مناطق مرتبط با اینسولا و کرتکس سینگولیت با هم‌مدلی و مناطق اینسولا و کرتکس پیش‌پیشانی با رفتارهای مطلوب اجتماعی مرتبط هستند.

رایت^۳ (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان ارتباطات بین رفتارهای مطلوب اجتماعی بالغان جوان در رفتارهای مطلوب اجتماعی رو در رو و رفتارهای اجتماعی بر خط (آنلاین) پرداخت. نتایج این مطالعه که ۴۹۳ نفر را آزمون می‌کرد، نشان داد که رفتارهای مطلوب اجتماعی به شکل مثبت با اشتغال به رفتارهای مطلوب اجتماعی

¹ rao

² masten

³ wright

هشت سال دفاع مقدس نسبت به عملکرد ایثارگران پرداختند. این مطالعه به روش پیمایش انجام شد و جامعه آماری آن را کلیه جوانان کشور تشکیل دادند. در این پژوهش با استفاده از شیوه نمونه‌گیری چند مرحله‌ای حجم نمونه‌ای برابر با ۴۶۸۱ نفر از استان‌های تهران، خراسان رضوی، خوزستان و لرستان جمع‌آوری و برای سنجش نگرش پاسخگویان نسبت به ایثارگری از سه مؤلفه میزان آمادگی برای عمل ایثارگرایانه، میزان شناخت نسبت به عمل ایثارگرانه و میزان احساس نسبت به عمل ایثارگرانه استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد که میانگین نگرش فرزندان ایثارگر در زمینه میزان احساس و آمادگی برای رفتار ایثارگرانه وضعیت مطلوبتری نسبت به جوانان عادی دارد. همچنین، در تحلیل نهایی نتایج نشان می‌دهد که فرزندان ایثارگر نگرش مثبت‌تری نسبت به عملکرد ایثارگران در مقایسه با جوانان عادی دارند.

روش پژوهش

نوع پژوهش: این پژوهش، یک پژوهش پس‌رویدادی (علی‌مقایسه‌ای - پس از وقوع) است.

جامعه آماری: جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه جانبازان و آزادگان هشت سال دفاع مقدس، و شهروندان ۲۰ سال به بالا در شهر اصفهان در سال ۱۳۸۸ هستند.

نمونه‌گیری: با استفاده از شیوه نمونه‌گیری تصادفی ۸۰ نفر از شهروندان شهر اصفهان گزینش شدند. از میان افراد حاضر در این نمونه ۴۰ نفر را، جانبازان (۲۰ نفر) و آزادگان (۲۰ نفر) هشت سال دفاع مقدس و ۴۰ نفر را شهروندان عادی ۲۰ سال به بالا در شهر اصفهان تشکیل دادند. منظور از ایثارگران در این پژوهش، شرکت کنندگان در جنگ هشت ساله عراق علیه ایران است که از نظر بنیاد شهید و امور ایثارگران دچار آسیب روانی - جسمی شده و یا در اسارت بسر برده‌اند و عنوان آزاده

(ب) آزمون تحول اخلاقی "ما" به جهت اندازه‌گیری گرایش نועدوستی و قضاوت اخلاقی استفاده گردیده است. نتایج این پژوهش نشان داد که بین سنین ۱۹-۱۸ سالگی و ۲۳-۲۲ سالگی در تحول اخلاقی، بین گروه دختران و گروه پسران از لحاظ تحول اخلاقی و بین میزان هوش و تحول اخلاقی همبستگی معناداری مشاهده نگردید. به علاوه، نتایج نشان داد موقعیت‌های مختلف که مستلزم نوع خاص از نועدوستی است، بر میزان نועدوستی اثر معنادار می‌گذارد ($p < 0/01$)، جهت‌گیری‌های روابط انسانی سبب تغییر معناداری در میزان نועدوستی می‌گردند ($p < 0/01$)، البته بین گروه‌های آزمایشی علوم ریاضی، علوم انسانی و علوم تجربی از لحاظ تحول اخلاقی تفاوت معناداری مشاهده نگردید و اگرچه تحول اخلاقی در گروه علوم انسانی نسبت به سایر گروه‌ها بالاتر بود؛ بین گروه‌های آزمایشی علوم ریاضی و علوم تجربی در میزان نועدوستی در موقعیت سرقت بانک تفاوت معناداری وجود داشت.

پژوهشی دیگر در سال ۱۳۸۱ به بررسی ارتباط بین نگرش مذهبی و نועدوستی و رابطه آن با سازگاری اجتماعی افراد پرداخت. فرضیه‌های این پژوهش مبنی بر، وجود رابطه معنی‌دار بین نگرش مذهبی، نועدوستی و سازگاری اجتماعی بود. نتایج تحقیق نشان داد که بین نועدوستی و سازگاری اجتماعی، همبستگی معنی‌دار دیده می‌شود. همچنین، بین نگرش مذهبی و سازگاری اجتماعی همبستگی معنی‌داری وجود دارد. به طور کلی، با افزایش میزان نועدوستی و نگرش مذهبی، سازگاری اجتماعی نیز افزایش می‌یابد. این موضوع بیانگر میزان اهمیت نועدوستی و اعتقادات مذهبی در حفظ و ایجاد سازگاری اجتماعی است.

غیاثوند و دهکردیان (۱۳۸۲) در پژوهشی به بررسی و مقایسه نگرش جوانان عادی و فرزندان ایثارگران

به آنها اطلاق می‌شود.

متغیر مستقل: تجربه انجام رفتارهای ایثارگرانه (رزمنده بودن در سال‌های دفاع مقدس و پس از آن به عنوان جانباز یا آزاده)

متغیر وابسته: میزان انجام رفتارهای مطلوب و سطح استدلال اخلاقی

متغیر کنترل: سن، جنس، تحصیلات

ابزار پژوهش: نمونه آماری این پژوهش با استفاده از دو آزمون قضاوت اخلاقی کلبرگ و آزمون ۱۴ سؤالی رفتارهای مطلوب اجتماعی که توسط پژوهشگر ساخته شده بود، ارزیابی شدند.

۱- آزمون قضاوت اخلاقی کلبرگ: آزمون اخلاقی کلبرگ که شامل سه داستان است و هرکدام از این داستان‌ها معماهای اخلاقی را مطرح می‌کند.

۲- پرسشنامه رفتارهای مطلوب اجتماعی: این پرسشنامه توسط پژوهشگر ساخته شده بود. این پرسشنامه از ۱۴ سوال، که در هر سوال یکی از انواع رفتارهای مطلوب اجتماعی با مضمون گذشتن از پول، جان و یا آرامش است، تشکیل یافته است.

فرضیه‌های اصلی پژوهش

۱- سطح استدلال اخلاقی با میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی همبستگی دارد.

۲- سطح قضاوت اخلاقی جانبازان هشت سال دفاع مقدس با دیگر شهروندان اصفهانی متفاوت است.

۳- میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی جانبازان هشت سال دفاع مقدس با دیگر شهروندان اصفهانی متفاوت است.

۴- سطح قضاوت اخلاقی آزادگان هشت سال دفاع مقدس با دیگر شهروندان اصفهانی متفاوت است.

۵- میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی آزادگان هشت سال دفاع مقدس با دیگر شهروندان اصفهانی متفاوت است.

است.

۶- سطح قضاوت اخلاقی آزادگان هشت سال دفاع مقدس با جانبازان متفاوت است.

۷- میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی آزادگان هشت سال دفاع مقدس با جانبازان متفاوت است.

روش اجرا: نمونه آماری این پژوهش توسط آزمون قضاوت اخلاقی کلبرگ و پرسشنامه رفتارهای مطلوب اجتماعی ارزیابی شدند. روش اجرای آزمون به این صورت بود که داستان‌ها توسط پژوهشگر برای شرکت کنندگان خوانده می‌شد و از آنها خواسته که پس از پاسخ گفتن نوشتاری به شکل بلی یا خیر درباره هر سؤال به ارائه دلیل برای پاسخ خود بپردازند بر این نکته تأکید می‌شد که دلیل ارائه شده برای ارزیابی بسیار مهم است. پس از پاسخگویی به سؤال‌های آزمون کلبرگ، شرکت کنندگان به پاسخگویی سؤال‌های پرسشنامه رفتارهای مطلوب اجتماعی پرداختند. پرسشنامه‌ها جمع‌آوری و نمره‌گذاری شد. داده‌های به دست از این بخش به منظور بررسی معنی‌داری فرضیه‌ها تحلیل آماری شد. ملاک‌های حضور در این پژوهش (۱) داشتن عنوان جانباز یا آزاده در جنگ هشت ساله عراق علیه ایران؛ (۲) داشتن حداقل سواد خواندن و نوشتن، ملاک‌های عدم حضور عبارتند از: (۱) ابتلا به یک اختلال شدید جسمی - روانی؛ (۲) عدم تمایل به ادامه جلسه سنجش.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: داده‌های حاصل از

این ارزیابی‌ها به وسیله نرم افزار SPSS، نسخه ۱۶ و با استفاده از تحلیل کواریانس و تحلیل‌های همبستگی به منظور بررسی فرضیه‌های پژوهش تحلیل شد.

نتایج

جدول ۱ به گزارش داده‌های توصیفی به دست آمده در مورد رفتارهای مطلوب اجتماعی و زیر مقیاس‌های آن (ایثار آرامش، ایثار جان و ایثار ثروت) و همچنین، سطح

قضاوت اخلاقی در دو گروه ایثارگران هشت سال دفاع مقدس (جانباز و آزاده) و شهروندان دیگر اصفهانی می‌پردازد.

جدول ۱- رفتارهای مطلوب اجتماعی و زیر مقیاس‌های آن (ایثار آرامش، ایثار جان و ایثار ثروت) و همچنین، سطح قضاوت اخلاقی در دو گروه ایثارگران هشت سال دفاع مقدس و شهروندان دیگر اصفهانی

نام گروه	متغیر	میانگین	انحراف استاندارد
جانبازان هشت سال دفاع مقدس	سطح استدلال اخلاقی	۳/۸۹	۰/۴۴
	میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی	۰/۷۶	۰/۱۱
	ایثار جان	۰/۷۶	۰/۱۶
	ایثار آرامش	۰/۹۳	۰/۱۰
	ایثار ثروت	۰/۴۱	۰/۲۳
آزادگان هشت سال دفاع مقدس	سطح استدلال اخلاقی	۴/۱۰	۰/۳۱
	میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی	۰/۸۳	۰/۰۴
	ایثار جان	۰/۷۹	۰/۱۹
	ایثار آرامش	۰/۹۲	۰/۱۰
	ایثار ثروت	۰/۵۷	۰/۲۴
شهروندان دیگر اصفهانی	سطح استدلال اخلاقی	۲/۸۵	۰/۶۰
	میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی	۰/۳۱	۰/۱۸
	ایثار جان	۰/۲۵	۰/۲۰
	ایثار آرامش	۰/۳۹	۰/۲۵
	ایثار ثروت	۰/۳۵	۰/۲۲
ایثارگران هشت سال دفاع مقدس (آزادگان و جانبازان)	سطح استدلال اخلاقی	۴	۰/۳۹
	میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی	۸	۰/۰۹
	ایثار جان	۰/۷۷	۰/۱۷
	ایثار آرامش	۰/۹۲	۰/۱۰
	ایثار ثروت	۰/۴۹	۰/۲۵

با ۴ بوده، از میانگین سطوح استدلال اخلاقی شهروندان اصفهانی دیگر که برابر با ۲/۸۵ است، بالاتر است. همچنین، میزان رفتارهای اجتماعی مطلوب در گروه

نتایج جدول ۱ نشان می‌دهد که میانگین سطوح استدلال اخلاقی ایثارگران هشت سال دفاع مقدس (جانبازان=۳/۸۹ و آزادگان=۴/۱۰) به طور کلی برابر

ایشارگران (جانبازان = ۰/۷۶ و آزادگان = ۰/۸۳) هشت سال دفاع مقدس برابر با ۸ است و این در حالی است که این میزان در دیگر شهروندان اصفهانی برابر با ۰/۳۱ است. همچنین، در زیر مقیاس‌های ایثار جان، آرامش و ثروت، گروه ایشارگران هشت سال دفاع مقدس در مقایسه با شهروندان دیگر اصفهانی میزان بالاتری را به خود اختصاص داده‌اند.

در این بخش به بررسی فرضیه‌های پژوهش پرداخته می‌شود.

فرضیه اول پژوهش به بررسی این مسأله می‌پردازد که میان سطوح استدلال اخلاقی و میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی همبستگی وجود دارد.

جدول ۲- میزان همبستگی میان رفتارهای مطلوب اجتماعی و زیر مقیاس‌های آن (ایثار جان، ثروت، آرامش) و سطوح استدلال اخلاقی

متغیرها/ شاخص آماری	میزان همبستگی	سطح معنی‌داری
سطح قضاوت اخلاقی و میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی	۰/۷۳	۰/۰۰۱
سطح قضاوت اخلاقی و ایثار جان	۰/۶۵	۰/۰۰۱
سطح قضاوت اخلاقی و ایثار ثروت	۰/۳۶	۰/۰۰۱
سطح قضاوت اخلاقی و ایثار آرامش	۰/۷۵	۰/۰۰۱
میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی و ایثار جان	۰/۹	۰/۰۰۱
میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی و ایثار ثروت	۰/۴۰	۰/۰۰۱
میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی و ایثار آرامش	۰/۹۰	۰/۰۰۱
ایثار جان و ایثار ثروت	۰/۳۶	۰/۰۰۱
ایثار جان و ایثار آرامش	۰/۷۷	۰/۰۰۱
ایثار ثروت و ایثار آرامش	۰/۲۳	۰/۰۰۱

مطلوب اجتماعی و ایثار جان و آرامش است ($r=0/90$) که البته معنی‌دار بودن این همبستگی‌ها تأیید می‌شود ($p=0/001$).

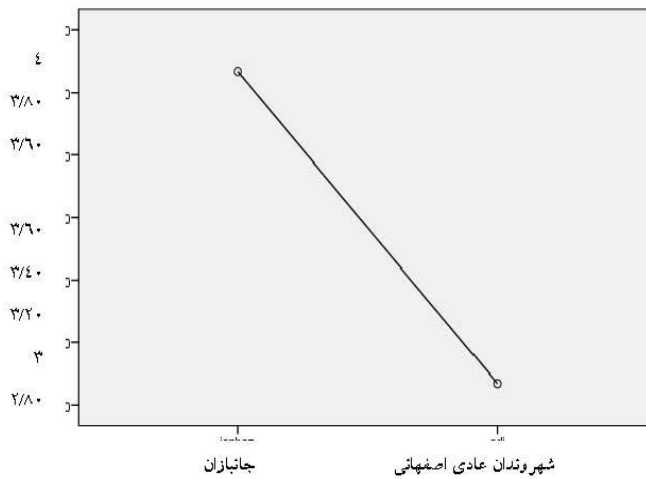
جدول ۳ امکان بررسی فرضیه‌های دوم پژوهش را فراهم می‌سازد.

چنانکه نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد، میزان همبستگی میان میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی و سطوح استدلال اخلاقی برابر با ۰/۷۳ بوده، این میزان معنی‌دار است ($p=0/001$). همچنین، بالاترین میزان همبستگی مربوط به همبستگی‌های میان میزان رفتارهای

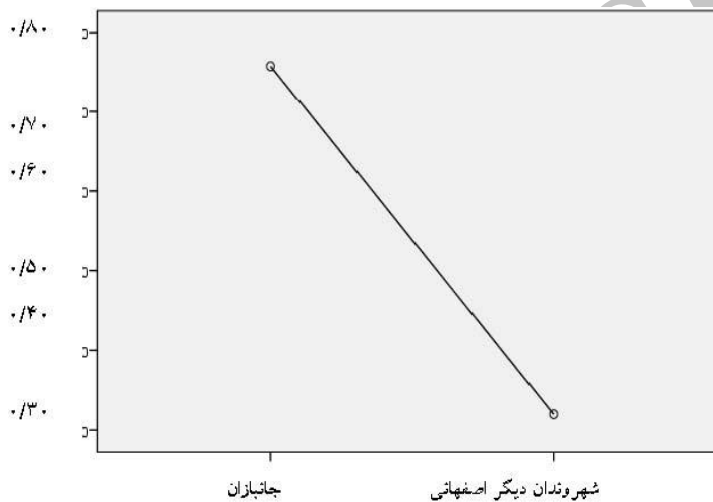
جدول ۳- نتایج تحلیل کواریانس برای مقایسه سطوح قضاوت اخلاقی و رفتارهای مطلوب اجتماعی

در دو گروه جانبازان و دیگر شهروندان اصفهانی

میانگین مجذورات	درجه آزادی	میزان تفاوت	میزان معنی‌داری	توان آماری
۹/۶۸	۱	۳۹/۷	۰/۰۰۱	۱
۱/۸۶	۱۱	۰/۵۴	۰/۰۰۱	۱

شکل ۱- مقایسه سطح استدلال اخلاقی جانبازان هشت سال دفاع مقدس در مقایسه با شهروندان دیگر اصفهانی

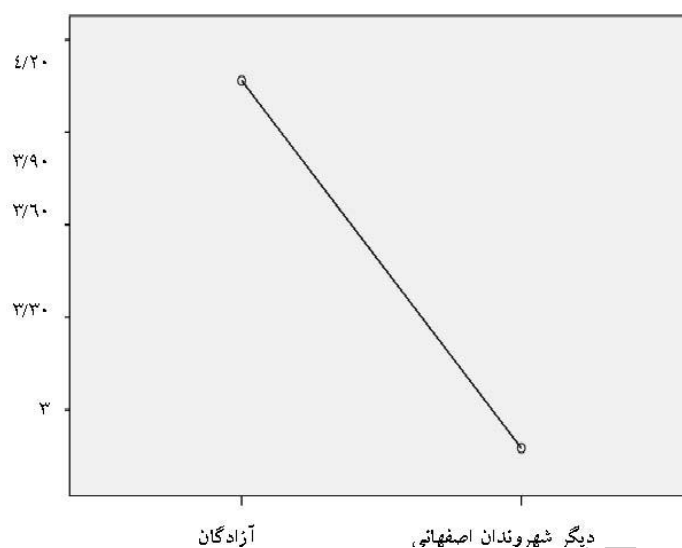
شکل ۲- مقایسه میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی جانبازان هشت سال دفاع مقدس در مقایسه با شهروندان دیگر اصفهانی

چنانکه نتایج جدول ۳ و شکل‌های ۱ و ۲ نشان می‌دهد، فرضیه دوم و سوم پژوهش تأیید می‌گردد؛ یعنی تفاوت سطوح استدلال اخلاقی و میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی در میان دو گروه جانبازان هشت سال دفاع مقدس و شهروندان اصفهانی معنی‌دار است.

جدول ۴ و شکل‌های ۳ و ۴ امکان بررسی فرضیه چهارم و پنجم پژوهش را مهیا می‌سازد.

جدول ۴- نتایج تحلیل کواریانس برای مقایسه سطوح قضاوت اخلاقی و رفتارهای مطلوب اجتماعی در دو گروه آزادگان و دیگر شهروندان اصفهانی

توان آماری	میزان معنی داری	میزان تفاوت	درجه آزادی	میانگین مجذورات	
۱	۰/۰۰۱	۰/۵۰	۱	۱۳/۸۴	سطح استدلال اخلاقی
۱	۰/۰۰۱	۰/۶۴	۱	۲/۴۳	رفتارهای مطلوب اجتماعی

شکل ۳- مقایسه سطح استدلال اخلاقی آزادگان هشت سال دفاع مقدس در مقایسه با شهروندان دیگر اصفهانی

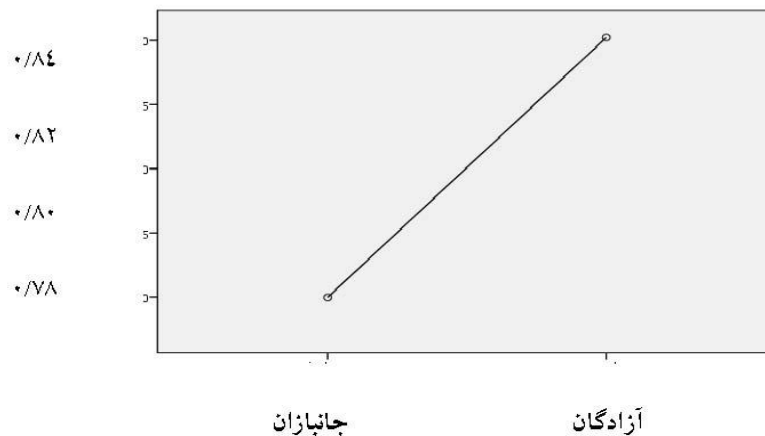
شکل ۴- مقایسه رفتارهای مطلوب اجتماعی آزادگان هشت سال دفاع مقدس در مقایسه با شهروندان دیگر اصفهانی

چنانکه نتایج جدول ۴ و شکل‌های ۳ و ۴ نشان می‌دهد، فرضیه چهارم و پنجم پژوهش تأیید می‌گردد؛ یعنی تفاوت سطوح استدلال اخلاقی و میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی در میان دو گروه آزادگان هشت سال دفاع مقدس و شهروندان اصفهانی معنی‌دار است

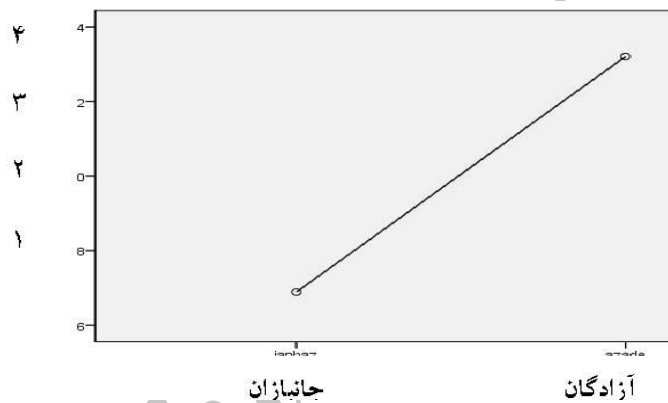
($p=0/001$). میزان این تفاوت ناشی از عضویت گروهی به ترتیب برابر با ۰/۵۰ و ۰/۶۴ است. جدول ۵ و شکل‌های ۵ و ۶ امکان بررسی فرضیه ۶ و ۷ پژوهش را مهیا می‌سازد.

جدول ۵- نتایج تحلیل کواریانس برای مقایسه سطوح قضاوت اخلاقی و رفتارهای مطلوب اجتماعی در دو گروه آزادگان و جانبازان هشت سال دفاع مقدس

میانگین مجذورات	درجه آزادی	میزان تفاوت	میزان معنی‌داری	توان آماری
۰/۴۱	۱	۰/۰۷	۰/۹۳	۰/۳۹
۰/۰۴	۱	۰/۰۲۷	۰/۱۲۶	۰/۶۱

شکل ۵- مقایسه سطح استدلال اخلاقی آزادگان و جانبازان هشت سال دفاع مقدس در مقایسه با شهروندان دیگر اصفهانی

شکل ۶- مقایسه میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی آزادگان و جانبازان هشت سال دفاع مقدس

جمله می‌توان به هنجارهای فرهنگی ایثار اشاره کرد. استفاده از هنجارهای فرهنگی ایثار و مفاهیم اخلاقی با کارکردهایی که در فرد و جامعه دارد، می‌تواند از بسیاری از جرم‌ها و انحرافات جامعه، جلوگیری و پیشگیری کند. کارکردهای هنجارهای فرهنگی ایثار به قدری زیبا و در مسیر کمال انسان مؤثر است که می‌توان به راحتی با توسعه و ترویج آن به سمت جامعه‌ای سالم و عاری از هرگونه انحرافات و ناهنجاری‌های اجتماعی حرکت نمود و در جهت ارتقای سلامت روانی و افزایش کیفیت زندگی افراد کوشید. یکی از راه‌های ترویج هنجارهای فرهنگی ایثار، استفاده از الگوهای معرف این هنجارهای

چنانکه نتایج جدول ۵ و شکل‌های ۷ و ۶ نشان می‌دهد، فرضیه پنجم و ششم پژوهش تأیید نمی‌گردد؛ یعنی تفاوت سطوح استدلال اخلاقی و میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی در میان دو گروه آزادگان هشت سال دفاع مقدس و جانبازان معنی‌دار نیست ($p=0/001$).

بحث

یکی از با ارزش‌ترین طرق پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، ایجاد و تقویت هنجارهای فرهنگی است که با استفاده از آنها می‌توان به اصلاح فرد و جامعه و متعاقب آن کاهش انحرافات اجتماعی و جرایم پرداخت. از آن

فرهنگی در جامعه است. پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی نشان می‌دهند که الگوها شرایط مقایسه اجتماعی را مهیا کرده، باعث می‌شوند تا مردم در موقعیتی که نمی‌دانند چه باید بکنند، دریابند که رفتار مناسب در آن موقعیت خاص چیست (اسکوارتز، ۱۹۸۲). اطلاعاتی که به وسیله الگوها منتقل می‌شود، شامل نشان دادن توانایی‌ها و شایستگی‌های خاص، آگاهی‌ها و مهارت‌های لازم در رویارویی با شرایط ویژه و نیز ابتکارهایی است که در موقعیت‌های گوناگون به کار می‌آید. بنابراین، الگوها نه تنها دارای نقش اطلاع‌رسانی هستند، بلکه تأثیرات انگیزشی نیز دارند. افراد جامعه نیز با توجه به مفهوم یادگیری اجتماعی از طریق مشاهده آنچه از طریق الگوها منتقل می‌شود، دانش کسب می‌کنند. الگوهایی که بر توانمند بودن و با نفوذ بودن شهرت دارند، بیش از کسانی که چندان قدرتمند و تأثیرگذار نیستند، قادرند توجه به دیگران را به خود جلب کنند. در نتیجه الگوهای توانمند بیش از دیگران قادرند در القای رفتارهای مطلوب اجتماعی مؤثر باشند (باستون، ۱۹۹۱).

پژوهش‌های زیست - شناختی اجتماعی نشان می‌دهند، رفتارهای مطلوب اجتماعی در ایجاد و ارتقای سطح لیاقت و شایستگی همه جانبه افراد، ایفای نقش می‌کنند، اما در گام اول نیاز است کسانی که چنین هنجارهای فرهنگی زیبا و ارزشمند اجتماعی را خلق می‌کنند، شناسایی شوند و با دقت در ویژگی‌های خاص روانی آنان، در پیشبرد هرچه بیشتر این هنجارهای فرهنگی اقدام شود. در کشورمان ایران بخش اعظم هنجارهای فرهنگی ایثار در هشت سال دفاع مقدس با حضور جوانمردان ایرانی که از جان، آرامش و مال خود گذشتند، خلق شده است. بی شک، شناسایی ویژگی‌هایی شخصیتی و سطوح استدلال اخلاقی این بزرگمردان راهی در جهت ترویج این هنجارهای فرهنگی ایثار خواهد بود. پژوهش حاضر به مقایسه سطوح استدلال اخلاقی و

میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی ایثارگران هشت سال دفاع مقدس با دیگر شهروندان اصفهانی در شهر اصفهان پرداخت. هدف از این پژوهش، مقایسه ایثارگران هشت سال دفاع مقدس و شهروندان عادی در شهر اصفهان در دو بعد سطح استدلال اخلاقی و میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی بود.

فرضیه اول این پژوهش به بررسی همبستگی میان سطوح استدلال اخلاقی و میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی پرداخت. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که میان سطح استدلال اخلاقی و میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی همبستگی مثبت ($r=0/73$) و معنی‌دار وجود دارد ($p=0/001$). با افزایش سطح استدلال اخلاقی، میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی نیز افزایش یافته است. هر چه فرد در سطوح بالاتر اخلاقی بر اساس نظریه کلبِرگ استدلال اخلاقی کند، بیشتر متوجه حقوق دیگران می‌شود. داده‌های توصیفی در این پژوهش نشان داد که میانگین سطح استدلال اخلاقی در ایثارگران هشت سال دفاع مقدس برابر با ۴ است. سطح چهارم استدلال اخلاقی کلبِرگ به توضیح قوانین و رعایت حقوق دیگران می‌پردازد. این که همه حقوقی مساوی دارند و باید در برابر قانون با آنها یکسان برخورد شود، از دیگر ویژگی‌های این مرحله است. افرادی که در این سطح به استدلال اخلاقی می‌پردازند، به دیگران بیش از منفعت خودشان احترام می‌گذارند؛ به این معنا که خودخواهی آنها کمتر است و توجه به منفعت دیگران اگر حتی به ضرر خودشان باشد، اولویت دارد. در رفتارهای مطلوب اجتماعی نیز همین معنا وجود دارد؛ رفتارهایی که فرد انجام می‌دهد تا به دیگران سود رساند؛ حتی اگر سودی برای خود او نداشته باشد و حتی گاهی به زیان او هم باشد. همبستگی این دو مفهوم در داده‌های این پژوهش تأیید گشته است. بازنگری پژوهش‌های انجام شده در زمینه رابطه بین خود را به جای دیگران

گذشتن و رفتارهای مطلوب اجتماعی در کودکان بیانگر نتایج قابل توجهی است: همبستگی قابل توجه و معتبری بین خود را به جای دیگران گذاشتن از نظر ادراکی و رفتارهای مطلوب اجتماعی مشاهده می‌شود. در این زمینه میانگین همبستگی موجود حدود ۰/۲۸ گزارش شده است. رابطه میان دو عامل "خود را به جای دیگران قرار دادن" و "رفتارهای مطلوب اجتماعی" نیز ۰/۲۸ است. همچنین، سطح استدلال اخلاقی ارتباط مثبتی با رفتارهای مطلوب اجتماعی داشت و نتایج نشان داد که رشد اخلاقی به ایجاد سخاوت می‌انجامد (براون، ۱۹۶۵).

پژوهش‌ها در زمینه سطح استدلال اخلاقی و رفتارهای مطلوب اجتماعی نشان می‌دهد که سطوح استدلال اخلاقی و رفتارهای مطلوب اجتماعی دارای همبستگی مثبت هستند ($r=0/30$). استدلال مثبتی بر اصالت خوشی و لذت با این قبیل رفتارها همبستگی منفی داشت ($r=-0/28$). این نتایج و نیز نتایج بررسی‌های دیگر که گروه کارلو (۱۹۹۶) بر روی نوجوانان برزیلی انجام دادند؛ نشان می‌دهد که سطوح بالاتر استدلال در مورد تضادهای اخلاقی جامعه پسند با افزایش رفتارهای مطلوب اجتماعی همراه است. رفتارهای تهجمی و رفتارهای مطلوب اجتماعی اغلب با یکدیگر منافات دارند (بانک، ۱۹۹۰).

آیزنبرگ (۲۰۰۷)، نیز در پژوهشی به بررسی ارتباط استدلال اخلاقی با محتوای نوع دوستی و هوش پرداخت و نتیجه گرفت که مرحله استدلال اخلاقی مطلوب اجتماعی به صورت مثبت و کامل با هوش و به صورت متوسط با نوع دوستی همبستگی دارد.

تینی مالتی و همکارانش (۲۰۰۹) در پژوهشی به بررسی همدلی، انگیزش اخلاقی و رفتارهای مطلوب اجتماعی در گروهی از کودکان هشت ساله پرداختند و به این نتیجه دست یافتند که رفتار مطلوب اجتماعی با همدلی همبستگی مثبت دارد. با افزایش همدلی، میزان

رفتارهای فرا اجتماعی نیز افزایش می‌یابد.

نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش محمدی (۱۳۷۳)، مکتبی (۱۳۷۵) نیز همسوست.

فرضیه دوم به مقایسه سطح استدلال اخلاقی جانبازان هشت سال دفاع مقدس با دیگر شهروندان اصفهانی می‌پردازد. نتایج به دست آمده از تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که این فرضیه تأیید می‌شود ($p=0/001$)؛ یعنی جانبازان هشت سال دفاع مقدس در مقایسه با دیگر شهروندان اصفهانی در سطوح بالاتری به استدلال اخلاقی دست می‌زنند.

فرضیه سوم پژوهش نیز به مقایسه میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی در میان جانبازان هشت سال دفاع مقدس و شهروندان عادی اصفهانی پرداخته است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی در جانبازان هشت سال دفاع مقدس از شهروندان عادی اصفهانی بالاتر است ($p=0/001$).

فرضیه چهارم به مقایسه سطح استدلال اخلاقی آزادگان هشت سال دفاع مقدس با دیگر شهروندان اصفهانی می‌پردازد. نتایج به دست آمده از تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که این فرضیه تأیید می‌شود ($p=0/001$)؛ یعنی آزادگان هشت سال دفاع مقدس در مقایسه با دیگر شهروندان اصفهانی در سطوح بالاتری به استدلال اخلاقی دست می‌زنند.

فرضیه پنجم پژوهش نیز به مقایسه میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی در میان آزادگان هشت سال دفاع مقدس و شهروندان عادی اصفهانی پرداخته است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که میزان رفتارهای مطلوب اجتماعی در آزادگان هشت سال دفاع مقدس از شهروندان عادی اصفهانی بالاتر است ($p=0/001$).

نتایج حاصل از تأیید این چهار فرضیه با نتایج

پژوهش فریدریچ (۲۰۰۷) همسوست. وی در پژوهشی به بررسی تأثیر افزایش استفاده از برنامه‌های تلویزیونی با محتوای مطلوب اجتماعی بر افزایش بروز محتوای مطلوب اجتماعی در رفتار بین فردی، تصویر سازی ذهنی و خود مدیریتی با در یک محیط طبیعی پرداخت و نتیجه گرفت که وقتی کودکان فیلم‌هایی با محتوای رفتار اجتماعی مطلوب را تماشا می‌کنند و سپس تحت آموزش‌های مرتبط قرار گرفته، اقدام به تمرین، نام‌گذاری شفاهی رفتار و ایفای نقش رفتارهای مناسب می‌پردازند، بسیار مؤثر تر از زمانی عمل می‌کنند که فقط یکی از این مراحل را انجام دهند. کارلو و همکارانش (۲۰۰۸) که در پژوهشی دیگر به بررسی نوع دوستی پرداختند، نتیجه گرفتند که همدلی در فراخوانی نیاز برای کاهش درد در قربانی مؤثر است، که این امر در واقع با انگیزه درونی فرار از درد در خود فرد مرتبط است. همچنین، راتن (۲۰۰۸) در پژوهشی به بررسی زمینه‌های رفتار مطلوب اجتماعی و رفتار ضد اجتماعی در بین بازیکنان فوتبال پرداخت و نتیجه گرفت که نقش مثبت ارتباطات تیم و مربی در بروز رفتارهای اجتماعی مؤثر است.

گریت مایر (۲۰۰۸)، در پژوهشی به بررسی تأثیرات موسیقی با اشعار مطلوب اجتماعی بر رفتار، عاطفه و افکار محتوای اجتماعی مطلوب پرداخت. نتایج پژوهش او نشان داد که خواندن و شنیدن موسیقی با محتوای مطلوب اجتماعی در تجلی مفاهیم مطلوب اجتماعی در رفتار، عاطفه و افکار افراد مؤثر است. در همین راستا، تحقیقات کارلو (۲۰۱۰)، گریت مایر (۲۰۱۰)، راو (۲۰۱۰)، ماستن (۲۰۱۰) و رایت (۲۰۱۱) با یکدیگر همسو هستند.

تأیید این فرضیه‌ها نشان دهنده این مسأله است که افزایش یا کاهش سطوح استدلال اخلاقی و میزان رفتارهای گذشتن از خود رابطه مثبت وجود دارد. این همان چیزی است که کلبه‌گ در نظریه استدلال اخلاقی

جامعه‌پسند عنوان می‌کند. بر اساس نظریه کلبه‌گ، رشد آگاهی باعث اولویت دادن به استدلال اخلاقی می‌شود، اما هوفمن چنین استنباط می‌کند که همدلی ممکن است به استدلال اخلاقی منجر شود. به طور کلی، پنج جهت‌گیری سطح رشد در مورد استدلال‌های اخلاقی جامعه‌پسند مشخص شده است: جهت‌گیری به سمت نیازهای دیگران، جهت‌گیری تأیید شده و کلیشه‌ای، جهت‌گیری همراه با همدلی، جهت‌گیری درونی شده که پنج نوع استدلال اخلاقی را نشان می‌دهد: استدلال مبتنی بر اصل خوشی و لذت، استدلال مبتنی بر اصالت عمل، جهت‌گیری به سمت نیازهای دیگران، کلیشه‌های شخص خوب و بد، جهت‌گیری تأیید شده، جهت‌گیری همراه با همدلی، عاطفه درونی شده و جهت‌گیری به سمت ارزش‌های درونی شده. بر اساس سطوح استدلال اخلاقی در مورد رفتارهای مطلوب اجتماعی در مورد پنج مقطع زمانی آخر که گروه‌های سنی ۱۱-۲۰ سال را در بر می‌گرفت بررسی‌هایی انجام شد. نتایج حاصل نشان داد که سطوح استدلال اخلاقی جامعه‌پسند به موزات سن افزایش می‌یابد (بیاژه، ۱۹۳۲). مازلو در نظریه انسان‌گرایی خود و استفاده از مفهوم خودشکوفایی به توضیح این مفاهیم می‌پردازد. انسان‌گرایی نظامی فکری است که در آن تمایلات و ارزش‌های انسان در درجه اول اهمیت قرار دارد. در هرم مازلو و در آخرین طبقه آن به افراد خود شکوفا بر می‌خوریم که ویژگی آنها از طرف مازلو به این شکل توصیف شده است: درک واضح واقعیت، پذیرش خود و دیگران، خود انگیختگی، سادگی، طبیعی بودن، تمرکز بر مشکلات خارج از خودشان، احساس تعهد نسبت به یک آرمان، استقلال و نیاز به خلوت، تازگی فهم و درک، تجربیات اوج، علاقه اجتماعی، روابط میان فردی عمیق، تحمل و پذیرش. هوفمن در این زمینه استدلال اخلاقی جامعه‌پسند را با هم به کار می‌برد. او معتقد است همدلی و استدلال اخلاقی با یکدیگر

شدید وقتی درد و رنج شخص آسیب دیده کاهش می‌یابد، به پاداش‌های جایگزین منجر می‌شود. این پاداش‌های خاص همدلی باعث افزایش منافع یاری دهنده‌ای می‌شود که از همدلی شدید برخوردار است. انسان‌هایی که در زندگی واقعی ولو اینکه برایشان گران تمام شود، مایلند به دیگران کمک کنند، شخصیت نועدوست نامیده می‌شوند. شخصیت نועدوست یا شخصیت مثبت اجتماعی این‌گونه تعریف می‌شود: گرایش مستمر و با دوام نسبت به رفاه و حقوق افراد دیگر، احساس همدلی کردن با آنان. رفتارکردن به گونه‌ای که منافع آنان را تأمین کند (کارلو، ۲۰۰۸). ایثار بیانگر رشد و معرفت انسانی است و هنگامی محقق می‌شود که انسان به تکامل روحی دسترسی پیدا کند. ایثارگری از آنجایی که حامل پیام‌هایی، همچون: خدا خواهی، دین باوری، خدایابی، انسان دوستی و دیگرخواهی، شهادت، رشادت، از خود گذشتگی، عزت و عظمت است، در میان ما تقدس پیدا کرده است و ما از اینکه افرادی ایثارگر در بین خودمان داریم، احساس امنیت می‌کنیم. ایثار هیجانی زودگذر و بروز احساسی آنی نیست، بلکه تکمال شعوری است که در یک انتخاب تجلی می‌یابد (طالشی، ۱۳۸۷).

اما نتایج حاصل از بررسی فرضیه‌های ششم و هفتم پژوهش که به مقایسه میان سطوح استدلال اخلاقی و میزان رفتارهای اجتماعی مطلوب در میان جانبازان و آزادگان هشت سال دفاع مقدس می‌پردازد، تفاوت معنی‌داری را بین این دو گروه نشان نمی‌دهد ($p=0/07$) و ($p=0/027$).

ایثارگری در دوران دفاع مقدس برای گروه‌های مختلفی از افراد اتفاق افتاده است که تنها در نوع دسته‌بندی ایثارگری متفاوت است و در ماهیت آن تفاوتی ندارد. ایثار سلامتی جسمی و روانی برای جانبازان با همان استدلال‌ها و رفتارهای مطلوب اجتماعی انجام

نقاط مشترکی دارند؛ به این مفهوم که هر دو نوعی توجه و دلمشغولی به مسائل دیگران را نشان می‌دهند (پنر، ۱۹۹۸). تعالی فردی در مقابل ترقی فردی قرار می‌گیرد. ترقی فردی شامل ارزش‌هایی مانند ثروت، قدرت اجتماعی، مقام یا تأیید اجتماعی، آزادی، جاه‌طلبی، تأمین خانوادگی و خوشی و لذت است و تعالی فردی شامل ارزش‌های مفید بودن، مسئولیت‌پذیری، صداقت، وفاداری، عدالت اجتماعی، دنیای صلح آمیز، هماهنگی درونی و برابری و وحدت است (تام، ۱۹۹۹). اولویت قائل شدن برای ارزش‌های مربوط به ترقی فردی، بر اولویت دادن به ارزش‌های مربوط به ترقی فردی تأکید می‌کنند، برای تعالی فردی چندان اهمیتی قائل نیستند و بالعکس. ترقی فردی و تعالی فردی بازگو کننده بعد مهمی از ارزش‌های اجتماعی هستند. افرادی که نفع شخصی را در نظر می‌گیرند، در رویارویی با واقعیت کاملاً خود خواهانه عمل می‌کنند، در حالی که وقتی از آنها خواسته می‌شود مجسم کنند در چنین شرایطی چگونه عمل خواهند کرد، فکر می‌کنند رفتاری مبتنی بر اثر از خود گذشتگی داشته باشند. بروز رفتارهای مطلوب اجتماعی در زندگی روزمره با نظریه‌های رفتار انسانی که بر اساس انگیزه‌های فرد پرستی اعتقاد به اصالت به خوشی و لذت و انتخاب عقلانی استوار است در تعارض شدید قرار می‌گیرد. رفتارهای مطلوب اجتماعی در تعارض با رفتارهای خودخواهانه قرار دارد. هدف نهایی واکنش اجتماعی مطلوب، کاستن از درد و رنج شخصی دیگر است. انگیزه‌ای که ورای واکنش اجتماعی مثبت نهفته است، نועدوستی نامیده می‌شود. اعتقاد به خوشی. لذت در زمان حال بر محور پیامدهای آنی متمرکز است و به دشواری می‌توان از آن برای توجیه رفتارهای مطلوب اجتماعی استفاده کرد، بلکه در مورد این رفتارها باید اصالت خوشی و لذت را به پیامدهای دراز مدت و آینده نسبت داد (تاینا، ۲۰۰۹). کمک رسانی در شرایط همدلی

گرفته است که در میان آزادگان با تحمل سال‌ها سختی ناشی از اسارت اتفاق افتاده است.

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که هر جامعه‌ای برای بقای خود نیازمند است از رفتارهای نامطلوب اجتماعی و جرایم بکاهد و بر افزایش میزان انجام رفتارهای مطلوب اجتماعی در بین اعضایش تلاش کند. بعلاوه، انجام رفتارهای مطلوب اجتماعی به سطح استدلال اخلاقی وابسته بود؛ به این معنا که هرچه فرد در سطح بالاتری به استدلال اخلاقی پردازد، بیشتر به رفتارهای ایثارگرانه و مطلوب اجتماعی دست می‌زند. استفاده از الگوهای فردی اینچنین قادر است دیگران را نسبت به انجام این‌گونه رفتارها هدایت کند. با توجه به نتایج به دست آمده، یکی از شاخص‌ترین دسته این الگوها در جامعه ایرانی را ایثارگران تشکیل می‌دهند. بنابراین، پیشنهاد می‌شود در جهت کاهش جرایم اجتماعی و افزایش رفتارهای مطلوب اجتماعی از این الگوها، بخصوص در مراکز آسیب اجتماعی و در بین کسانی که به انحرافات اجتماعی دست می‌زنند، مانند سازمان زندان‌ها استفاده شود. نتایج این پژوهش می‌تواند مورد استفاده مراکز آموزشی مانند مدارس در مقاطع مختلف تحصیلی قرار گیرد.

منابع

بنی فاطمی، س. (۱۳۸۷). «هویت‌شناسی پژوهشی دفاع هشت ساله ایران اسلامی در جنگ تحمیلی»، چکیده مقالات همایش ملی ترویج هنجارهای فرهنگی ایثار و شهادت، اصفهان، ص ۶۲.

بیرهوف، و. ه. (۱۹۸۴). رفتارهای مطلوب اجتماعی: تحلیل انواع رفتارهای اجتماعی، از دیدگاه روان‌شناسی اجتماعی، ترجمه: رضوان صدقی نژاد. (۱۳۸۳). تهران: انتشارات گل آذین.

درخشان، ف. (۱۳۸۷). «ابعاد مختلف جهانی شدن و

تأثیر آن بر هنجارهای فرهنگی ایثار و شهادت»، چکیده مقالات همایش ملی ترویج هنجارهای فرهنگی ایثار و شهادت، اصفهان، ص ۸۵.

سلمانی، م. (۳۸۷). «ایثار و شهادت طلبی و نقش آن در امنیت ملی»، چکیده مقالات همایش ملی ترویج هنجارهای فرهنگی ایثار و شهادت، اصفهان، ص ۸۹.

سیادت، ع. (۱۳۸۷). «بررسی نقش مدیریت و رهبری سازمانی بر ترویج هنجارهای فرهنگی ایثار و شهادت»، چکیده مقالات همایش ملی ترویج هنجارهای فرهنگی ایثار و شهادت، اصفهان، ص ۹۰.

طالشی، ک. (۱۳۸۷). «میزان اثربخشی تبلیغات محیطی در ترویج هنجارهای فرهنگی ایثار و شهادت و عوامل مؤثر بر آن در شهر مشهد»، چکیده مقالات همایش ملی ترویج هنجارهای فرهنگی ایثار و شهادت، اصفهان، ص ۱۱۱.

غیاثوند، م. (۱۳۸۱). «بررسی نگرش جوانان نسبت به عملکرد ایثارگران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.

محمدی، ن. (۱۳۷۳). بررسی تحول اخلاقی و دیگر دوستی در نوجوانان سرآمد و عادی، دانشگاه تربیت مدرس.

مکتبی، غ. (۱۳۷۵). بررسی تحول اخلاقی و نوع‌دوستی در دانشجویان تیزهوش و مستعد واقع در دانشگاه‌های تهران، دانشگاه تربیت مدرس.

نوئین، آ. (۱۳۸۶). بررسی تأثیر تفاوت‌درمانی بر کاهش افسردگی و اضطراب جانبازان ۷۰٪ به بالا در شهر اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.

Auhagen, A. E. Bierhoff, H.W. (2001) *Responsibility : the many faces of a social*

- Emler, N.P. & Rushton, J.P.(1974) "Cognitive – Developmental Factors in Children's Generosity .British" *Journal of Social and Clinical Psychology*, 13, 277 –281.
- Fabes, R.A. Eesenberg, N. Karbon, M. Bernzweig, J. Speer, A. I. & Carlo, G. (1994) "Socialization of Children's Vicarious Emotional Responding and Prosocial Behavior : Relations with Mother's Perceptions of Children's Emotional Reactivity, *Developmental Psychology*, 30, 44 – 55.
- Friedrichal, L. (2007) Enviromental Enhancement of Prosocial Television Content : Effects on Interpersonal Behavior, Imaginative Play T and Self-Regulation in a Natural Selfing *Developmental Psychology*.(15).637-646
- Greitemeyer,T. (2010) "Effects of Prosocial Videc Games on Prosocial Behavior", *Journal of Personality and Social Psychology*. (98), 211-221
- Greiteneyer,T. (2009) Effects of Songs with Prosocial Lyrics on Prosocial Thoughts, Affect, and Behavior" *Journal of Experimental Social Psychology*. (45).186-190
- Grusec, J.E. & Skubiski, L. (1970) ."Model Nurturance, Demand Characteristice, and Altruism" *Journal of Personality and Social Psychology*, 14, 352 – 359.
- Grusec, J.E. (1991) "Socialing Concern for others in the Home" *Developmental Psychology*, 27, 338 – 342.
- Hinde, R.A. (2001) .Responsibility : A biological perspective *The many faces of a social phenomenon* .London :Routledge .
- Hoffman, M.L. (2000) *Empathy and moral development Imphcations for caring and phenomenon* . London :Routledge.
- Batson, C.D. Shaw, L.L. & Slingsby, J.K. (1991) *Practical implications of the empathy – altruism hypothesis Some reflections* . Altruism in social systems. Lewiston, NY : Hogrefe.
- Brown, P. & Elliot, R. (1965) Control of aggression in nursery school class *journal of Experimental Child Psychology*, 2, 103 – 107.
- Bunk, B.P. Collins, R.L. Taylor, S.E. Van Yperen, N.W. & Dakof G.A. (1990) "The Affective Consequences of Social Comparison : Either Direction has its Ups and Downs", *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1238 – 1256
- Carlo,G. (2010) feelings or cognitions moral cognitions and emotions as longitudinal predictors of prosocial and aggressive behaviors personality and individual differences. (48) 872-877.
- Carlo, G. Meredith McGinley, Scott C Roesch, Jennifer W Kaminski. (2008) ." Measurement Invariance in a Measure of Prosocial Moral Reasoning to Use with Adolescents from the USA and Brazil". *Journal of Moral Education*. Vol .37, Iss 4; pg 485
- Cialdini, R.B. Brown, S.L. Lewis, B.P. Luce, C. & Neuberg, S.L. (1997) "Reinterpreting the Empathy – Altruism Relationship : When one into one Equals Oneness." *Journal of Pesonality and Social Psychology*, 73, 481 – 494.
- Eisenberg, N. (2007) " Relationship of Prosocial moral Reasoning of a Hurism, Political Liberalism, and Intelligence, *Developmental Psychology*, (15),87-89.

- Jerusalem" *Journal of Personality and Social Psychology*, 34, 188 – 199 .
- Schwartz, S.H. & Howard, J.A. (1994) Internalized values as motivators of altruism . *Development and mainaenance of prosocial behavior* .New York :Plenum.
- Schwartz, S.H. & Howard, J.A. (1982) .Helping and cooperation :A self – based motivational model. *Cooperation and helping behavior* (pp .327 – 353) .New York :Academic Press.
- Thome, H. (1999) . *Solidarity : Theoretical perspectives for empirical research* Dordrecht : Kluwer.
- Tina Malti, Michaela Gummerum, Monika Keller, Marlis Buchmann. (2009) " Children's Moral Motivation, Sympathy, and Prosocial" *Behavior Child Development* .Chicago, Vol . 80, Iss .2; pg .442
- Wright,M. (2011) the associations between young adults face to face procosial behaviors and their online prosocial behaviors.
- Justice Cambridge* .Cambridge University Press .
- Masten, C. (2010) an FMRI investigation of empathy for social pain and subsequent prosocial behavior neuroimage.(55)381-388
- Montada, L. (2001) Denial of responsibility . *Responsibility : The many faces of a social phenomenon* .London .Routledge.
- penner, L.A. & Finkelstin, M.A. (1998) "Dispositional and Structural Determinants of Volunteerism", *Journal of Personality and Social Psychology*. 74, 525–537.
- Piaget, J . (1932) *The moral judgement of the child* . London :Routledge .
- Rao, L. (2010) pisadvantage and prosocial behavior the effects of the wanchvan earthquake.
- Rutters,E. (2008) "on and off Field Antisocial and Prosocial Behavior in Adolescent Soccer Players", *A Multilevels Study Journal of Adolocene*. (31)371-387.
- Schwartz, S.H. & Gottlieb, A. (1976) . "Bystander Reactions to a Violent Theft : Crime in